

VRIJHEID IS MEER
DAN **BLIJHEID**

Mark Van de Voorde

 DAVIDSFONDS
UITGEVERIJ

*Friede ist nur durch Freiheit,
Freiheit nur durch Wahrheit möglich*
Karl Jaspers

Inleiding

GEROEPEN OM VRIJ TE ZIJN

Vrijheid! Geen woord dat meer werd gescandeerd, verstuurd en gelanceerd, sinds het coronavirus ons leven in de ban heeft gedaan. Maar hadden al die betogers, twitteraars en politici wel hetzelfde voor ogen?

‘Geef ons onze vrijheid terug’, stond op de borden van de betogers tegen... Ja, waartegen? De ene was tegen het vaccin, de andere tegen het coronapaspoort, een derde tegen het mondkapje of nog andere coronamaatregelen. Er waren er ook die zonder meer tegen de overheid waren.

Maar over één ding waren ze het eens: dat ‘onze’ vrijheid ons moest worden teruggegeven. Of dat dan mocht gebeuren ten koste van ‘onze’ veiligheid? Die vraag was overbodig, want met ‘onze’ bedoelden ze eigenlijk ‘mijn’. ‘Samen voor ons eigen’, kopte een krant.

Sommige twitteraars geloofden niet eens dat er een virus was, en forwardden daarom graag berichten met complottheorieën over Bill Gates en George Soros die met het vaccin ons in hun macht wilden krijgen. Of de waarheid er dan niet toe deed? Van hun grote voorbeeld, de gewezen Amerikaanse president Trump, hadden ze geleerd dat de waarheid geen sta-in-de-weg mocht zijn voor hun eigen mening. Vrijheid van mening was belangrijker dan waarheid.

Meningsvrijheid was voor sommigen zelfs iets waar alleen zij en hun denkgenoten recht op hadden. Daarom liepen zij mee in een betoging tegen de woke-cultuur, die in naam van de vrijheid het zwijgen moest worden opgelegd. En de barricade van woke was eigenlijk van hetzelfde laken een pak.

Ook de organisatoren van wat zichzelf een ‘vrijheidskonvooi’ noemden, zagen niet in dat hun vrijheidsactie om met autokaravanen de samenleving plat te leggen een belemmering van de vrijheid van anderen was. Voor hun eigengereide vrijheid moest de vrijheid van alle anderen wijken.

De meerderheid van de mensen daarentegen begreep dat het virus maatregelen eiste die hun gaan en staan tijdelijk begrepsden. Node, niet van harte, deden ze goedschiks of kwaadschiks wat van hen werd gevraagd. Voor de collectieve vrijheid, waarvoor volksgezondheid essentieel is, moest de persoonlijke vrijheid even wijken. Maar vrijheid en veiligheid mogen niet al te lang op gespannen voet leven.

Daarom kondigden politici een paar keer aan: ‘Het rijk van de vrijheid wenkt!’ Hadden wij dan echt in een land van onvrijheid vertoefd, omdat we een paar dingen niet mochten om elkaar niet met een virus aan te steken? Dat politici van hyperbolen houden, weet ik. Misschien kan het geen kwaad om toch eerst even te polsen wat onvrijheid is bij mensen die ten tijde van de Berlijnse Muur aan de andere kant hebben gewoond, vooraleer de indruk te wekken dat ook wij enkel over een muur konden kijken om ‘het rijk van de vrijheid’ te zien wenken. Of gewoon even je oor te luisteren te leggen bij mensen die voor een oorlog zijn gevlucht.

Vrijheid is meer dan bevrijd zijn van ongemakken, meer dan je persoonlijke zin doen, meer dan niets hebben dat je tegenhoudt. Mijn vrijheid kan niet zonder jouw vrijheid, en jouw vrijheid niet zonder de mijne. Vrijheid is, naast iets van mij alleen, ook iets van ons samen. Die vrijheid heeft ook nog eens instanties nodig die haar waarborgt, namelijk de staat en het recht. Het pad van de vrijheid kun je ook niet blijven bewandelen, de rug gekeerd naar de waarheid. Om vrij te zijn moeten we er ons ook bewust van zijn dat veel van wat we doen en denken, gebeurt buiten onze vrije wil om.

Vrijheid! Jean-Paul Sartre meende dat we ertoe zijn veroor-

deeld: *'L'homme est condamné à être libre.'* Sommigen vertalen *'condamné'* als 'gedoemd'. 'Gedoemd' is misschien te absoluut. Aan een verdoemenis kun je niet ontkomen. Als we tot vrijheid gedoemd zouden zijn, waren we niet vrij om vrij te zijn.

'Veroordeeld' is misschien juister. Bij een veroordeling beschikt de rechter over een vork van straffen waarbinnen hij met begrip voor de mens kan kiezen, rekening houdend met verzachtende omstandigheden en desgevallend zelfs met onweersaanbare dwang. Ik denk dat als het leven een rechter zou zijn, het in zijn veroordeling aan elke mens een gradatie van vrijheid gunt die hij dragen kan. Niet elke mens is tot de sartrianse existentialistische vrijheid in staat.

Aan een verdoemenis kun je niet ontkomen, een veroordeling kun je proberen te ontlopen. En dat doen veel mensen, ze slaan op de vlucht voor de vrijheid. Wie vrijheid zegt, zegt verantwoordelijkheid. Geen vrijheid zonder verantwoordelijkheid, maar verantwoordelijkheid brengt faalangst met zich mee. Om geen fouten te maken, willen veel mensen liever horen wat ze moeten doen.

Niet dat ze dit toegeven, laat staan dat ze hogerop gaan vragen wat hun te doen staat. De ge-hoor-zaamheid is niet het gevolg van onderdanigheid maar van gelijkvormigheid. Ze passen zich aan de tijdgeest aan zonder het door te hebben: ze praten en apen na wat anderen zeggen en doen.

De grote vergissing die de mens daarbij maakt, is te denken dat hij vrij is zodra hij oude waarden en normen inruilt voor nieuwe gedachten en gedragingen. Ogenschijnlijk lijkt hij verlost, in werkelijkheid is hij *'lost in transition'*, verloren in de overgang. Hij loopt opvattingen na die nog niet de zijne zijn, maar hij is intussen zijn eigen denkkaders kwijt om zelf te kunnen oordelen over wat hij wil, mag en kan.

De moreel en geestelijk 'bevrijde' mens is de eerste die bereid is zijn vrijheid op te geven. Hij is een gemakkelijk slachtoffer geworden van groepsdwang en tijdgeest. Omdat hij geen eigen

visie meer heeft op mens, leven en samenleving, bootst hij na. Nabootsgedrag is van alle tijden, al lijkt het bizar dat je jezelf wordt door anders dan jezelf te willen zijn. Jezelf proberen te zijn door anders dan jezelf te willen worden, heet conformisme.

Conformisme is dan ook de grootste bedreiging van de vrijheid, omdat men niet beseft dat men zich laat leiden. Wil de mens niet in de val van het conformisme gelokt worden, dan moet hij zich heel bewust worden van zijn existentie en de toestand van de wereld om hem heen, om vrij betekenis te kunnen geven aan zijn leven.

De mens moet bijgevolg zichzelf kunnen overtuigen en zichzelf dwingen om afstand te nemen van wat hem wordt opgedrongen. In die zin begrijp ik de uitspraak van Sartre dat de mens 'veroordeeld' is tot vrijheid, namelijk ertoe verplicht. Hij moet eigenlijk zichzelf ertoe veroordelen en dwingen.

Gedwongen, niet gedoemd. Sartre geloofde vermoedelijk toch niet in verdoemenis, wel in de hel. En die hel bevond zich volgens Sartre gewoon hier op aarde: *'L'enfer, c'est les autres!'* Het zijn de anderen die onze vrijheid bedreigen en ons leven sturen.

Sartre geloofde ook niet in de hemel. Al heeft hij toch twee keer gedacht dat de hemel ook hier te vinden was: in de vroege jaren vijftig van de vorige eeuw bij het stalinisme en in de late jaren zestig bij het maoïsme. Sartre kon niet meteen inzien dat het resultaat daarvan niet de hemel was, maar de hel.

Ook al distantieerde hij zich achteraf van zijn eerdere goedgevolovige ijver, op het einde van zijn leven betreurde hij toch niet dat hij zo radicaal was geweest om de vrijheid waartoe de mens veroordeeld zou zijn, ondergeschikt te achten aan de dwang van een totalitaire ideologie.

Misschien was Sartre kort na de Tweede Wereldoorlog en ten tijde van de studentenrevolte van 1968 – meer dan hij had willen of kunnen toegeven – ook maar een kind van zijn tijd dat zich conformeerde aan de modieuze gedachten uit de intellectuele kringen waarin hij zich bewoog en werd geadooreerd.

Kortom, Sartre was ook maar een mens: hij was er zich niet altijd even bewust van dat hij om zijn vrijheid te bewaren, ook zichzelf moest dwingen en veroordelen tot afstand houden van de tijdgeest. Zelfs Sartre was niet altijd tot de sartrianse existentialistische vrijheid in staat. Niemand trouwens.

Juist vanwege die wankelmoedigheid van ons aller geest en brein denk ik niet dat de mens veroordeeld is om vrij te zijn. Hij is wel geroepen tot vrijheid. In tegenstelling tot een veroordeling is een roeping geen eenzijdige dwang. Roeping is een sterke uitnodiging die een vrijwillige instemming vraagt. Ingaan op een roeping is het meest vrije levensbesluit dat een mens kan maken.

Elke mens is tot vrijheid geroepen. Het zou prachtig zijn als elke mens op die roeping in kon gaan. Daarvoor is het belangrijk te beseffen dat er hindernissen liggen op het pad van de vrijheid en dat valse richtingwijzers ons kunnen doen verdwalen.

Daarom dit boek over de vrijheid die wordt afgeremd door ons brein, bevorderd door de waarheid, versterkt door de solidariteit, verzekerd door de democratie en mogelijk gemaakt door de ethiek.

Vrijheid is meer dan blijheid
Mark Van de Voorde

© 2022 Davidsfonds / Standaard Uitgeverij nv,
Franklin Rooseveltplaats 12, B-2060 Antwerpen
en Mark Van de Voorde
Gemaakt onder licentie van Davidsfonds.
'Davidsfonds' is het geregistreerde merk van
Davidsfonds vzw, Quinten Metsysplein 12,
3000 Leuven.

www.standaarduitgeverij.be
info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland:
New Book Collective, Utrecht
www.newbookcollective.com

Eerste druk juni 2022

Opmaak omslag: Leen de Pooter
Omslagillustratie: © Succession René Magritte –
SABAM Belgium 2022
Opmaak binnenwerk: 5NUL8 Grafische producties

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave
mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een
geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar
gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij
elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen
of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever.

ISBN 978 90 223 3912 1
D/2022/0034/286
NUR 730